

Analyzing Trade Union and Political Action of Teachers and Students of Qazvin Province in the Process of Victory of Islamic Revolution (1978-1979)

Yaser Karimi Gilayeh^{*}, Baqar Ali Adelfar^{}**

Hojjat Fallah Totkar^{*}, Mohsen Bahramnejad^{****}**

Abstract

In the victory process of the Islamic revolution, social forces were present in the form of different social classes and layers. The teachers and students were one of the most important new social forces, which, due to the blocking of the political space and non-participation in the power structure, sought to carry out fundamental reforms in the way power was exercised in the country based on Imam Khomeini's statements. The teachers and students of Qazvin city and its subordinate parts were among the most important active and critical social forces who challenged the structure of governments with different methods and with their extensive and continuous presence in protests, marches and the mobilization of passive political forces strongly in creating an action. They were in charge of a comprehensive revolution.

The purpose of this research is to investigate the actions of teachers and students of Qazvin city towards the ineffective policies of the Pahlavi government and their role in the political mobilization of the masses of the people in the process of victory

^{*} PhD student of Islamic Revolution at Imam Khomeini International University (RA) (Corresponding Author),
yaserkarimi65@yahoo.com

^{**} Associate Professor of the Department of History, Imam Khomeini International University (RA),
badelfar@yahoo.com

^{***} Associate Professor of the History Department of Imam Khomeini International University (RA),
h.fallah1347@gmail.com

^{****} Associate Professor of the Department of History, Imam Khomeini International University (RA),
bahramnejad1345@yahoo.com

Date received: 29/10/2023, Date of acceptance: 25/12/2023

of the revolution. The method and approach of this research is descriptive and analytical based on documentary sources, oral history and library. The findings of the research show that teachers and students were among the pioneers of the protest against the Pahlavi regime in Qazvin city and played an important role in organizing and guiding people to the revolution.

Keywords: Teachers, Students, Imam Khomeini, Islamic Revolution, Qazvin.

Introduction

In this article, we examine the role of teachers and students of Qazvin city in the victory process of the Islamic Revolution. The available archival sources and documents show that since the early fifties and especially in the last two years leading to the revolution, the activities of Qazvin city students were limited to improving the quality and raising the quantitative and qualitative level of their social and cultural life. , by taking inspiration from Imam Khomeini's political and campaigning nature, it has changed its nature to union and political activism. They played an influential role in the reproduction and distribution of Imam's announcements, writing revolutionary slogans, closing schools, writing union and political resolutions, and organizing gatherings. Documents and reports testify that they were present in all scenes and due to their social status among different strata of society, with deliberate and purposeful behavior, such as extensive communication networks, they brought other passive sections of society to the revolution and the spreading of the discourse of Islam.

Materials & method

The research method and approach is descriptive and analytical based on documentary sources, oral history and library. Based on the statistical chart, the findings of the research show that teachers and students were among the pioneers of the protest against the Pahlavi regime in Qazvin city and played an important role in raising awareness, organizing and guiding the people to the revolution.

Discussion

According to the information and data available in the explanation of contemporary social and political movements, teachers and students were among the most important active and critical social forces in the society. With their widespread presence in the streets and the political mobilization of passive forces, they have greatly contributed to the creation of comprehensive revolutionary actions. An example that also applies to the

political behavior of teachers and students in Qazvin city. By forming civic and cultural centers and associations in the cities, they made other sections of the society aware. Their strikes and protests in the cities of Qazvin, Buin Zahra, Takestan and other large and small villages brought the revolution to the lower and passive layers of society

Conclusion

The findings of the research show that Qazvini teachers and students, who considered themselves part of a larger protest movement in the process of the victory of the Islamic Revolution, engaged in civil disobedience in various ways and participated in revolutionary activities at the city level. Sometimes they closed the market and participated in street clashes with the security forces and colored the streets with their testimony. According to the available figures, of the forty-five martyrs identified in the last two years leading to the revolution in Qazvin city, fourteen were students and one was a teacher, which shows the active presence of teachers and students in the revolutionary action.

Bibliography

- Archive of documents of Qazvin art field, Document No. 3828/25 dated 10/18/57. No. 2534/25 dated 3/10/57. No. 3819/25 dated 14/10/57.
- Archive of Qazvin Province Martyrs and Martyrs Foundation, Qazvin Islamic Revolution Prosecutor's Office report regarding the incident of July 7, 1357 in Qazvin.
- Report No. 8 of the military governorate of Qazvin and its suburbs to Timsar of the military governorate of Tehran and its suburbs, 7/25/57.
- Islamic revolution according to Savak documents*, (1383), 6&11&13&14&19 book, Tehran: Ministry of Information Historical Documents Review Center.
- The Islamic revolution according to the documents of Savak of Qazvin province*, (2013), books 1 to 4, 2nd edition, Tehran: Center for the Study of Historical Documents.
- Mosques of Qazvin province according to the documents of SAVAK*, (2015), Tehran: Center for Historical Documents of the Ministry of Information.
- Pars news agency bulletin*, 1357 Iranian National Radio and Television Bulletin, 1357. ayandegan, 1357. Ettela'at, 1357. Rastakhiz, 1357. Kayhan, 1357.
- Interview with Amir Abadi (1389), contained in Surah Qazvin magazine, number 2.
- Interview with Hassan Asgharzadeh (1389), included in Surah Qazvin magazine, number 2.
- An interview with Mrs. Shekove Far (2012), included in Surah Qazvin magazine, number 4.
- Interview with Zahra Abdul Razzaghi (1389), included in Surah Qazvin magazine, number 2.
- Interview with Fatemeh Haji Amiri (1400), included in Hasan Shakibzadeh, Aineh Sabouri, Qazvin: Shakibzadeh Publications.
- Interview with Mohammad Hossein Khaksaran (1389), included in Surah Qazvin magazine, number 2.

واکاوی کنش صنفی - سیاسی معلمان و دانش‌آموزان استان قزوین در فرایند پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۵۶ - ۱۳۵۷ ش)

یاسر کریمی گیلایه*

باقرعلی عادلنفر**، حجت فلاح تونکار***، محسن بهرام‌نژاد****

چکیده

در فرایند پیروزی انقلاب اسلامی ایران نیروهای اجتماعی در قالب قشرها و لایه‌های اجتماعی مختلف حضور داشتند. قشر معلم و دانش‌آموز در زمره مهم‌ترین نیروهای اجتماعی جدید بودند که به‌علت انسداد فضای سیاسی و عدم مشارکت در ساختار قدرت، خواهان انجام اصلاحات بنیادین در نحوه توزیع قدرت در ذیل رهنمون‌های امام خمینی در کشور بودند. معلمان و دانش‌آموزان قزوینی با روش‌های مختلف ساختار سیاسی حکومت را به‌چالش کشیده و با حضور مستمر در اعتراضات و راهپیمایی‌ها دست به کنش‌گری انقلابی زدند.

هدف این پژوهش بررسی کنش معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین به سیاست‌های ناکارآمد حکومت پهلوی و نقش آنان در بسیج سیاسی توده‌های مردم در فرایند پیروزی انقلاب است. با این رویکرد، پرسش اصلی این است که معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین چه نقشی در شکل‌دهی و انسجام سیاسی نیروهای اجتماعی در فرایند پیروزی انقلاب اسلامی داشته‌اند؟ در فرضیه پژوهش می‌توان اذعان کرد که معلمان و دانش‌آموزان از مهم‌ترین نیروهای اجتماعی فعال و منتقد در جنبش‌های اجتماعی معاصر هستند که با حضور گسترده خود در بستر

* دانشجوی، دکترای گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی ره، قزوین، ایران (نویسنده مسئول)، yaserkarimi65@yahoo.com

** دانشیار، گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران، badelfar@yahoo.com

*** دانشیار، گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران، h.fallah1347@gmail.com

**** دانشیار، گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران، bahramnejad1345@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۰۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۰۴

خیابان‌ها و بسیج سیاسی نیروهای منفعل سهم گسترده در ایجاد یک کنش انقلابی فراگیر دارند؛ انگاره‌ای که درخصوص رفتار سیاسی معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین نیز صدق می‌کند. روش و رویکرد این پژوهش به‌شکل توصیفی-تحلیلی با تکیه بر منابع اسنادی، تاریخی شفاهی، و کتاب‌خانه‌ای است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که معلمان و دانش‌آموزان از پیش‌گامان جریان اعتراضی با رژیم پهلوی در شهر قزوین بوده و نقش مهمی در سازمان‌دهی و هدایت مردم به جریان انقلاب داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: معلمان، دانش‌آموزان، امام خمینی، انقلاب اسلامی، قزوین.

۱. مقدمه

معلمان و دانش‌آموزان از فعال‌ترین نیروهای اجتماعی در جوامع معاصر هستند که نقشی پیچیده در تحولات اجتماعی و سیاسی آن دارند. آنان درکنار طیف وسیعی از نیروهای اجتماعی هم‌سطح هم‌چون نویسندگان، استادان، دانشجویان، هنرمندان، ناشران، وکلا، مدیران، و نظامیان قرار می‌گیرند که نقطه اشتراک همه آنان سواد و علم‌آموزی است، هرچند از لحاظ درآمدی و منزلت اجتماعی تفاوت‌های بنیادینی با دیگری دارند.

ساختار قدرت در ایران مانع از شکل‌گیری قشرهای اجتماعی مستقل از دولت در دوران حکومت پهلوی می‌شد. باوجوداین، معلمان و دانش‌آموزان، که جایگاهی مستقل‌تر از سایر طبقات اجتماعی در ساختار اجتماعی و سیاسی جامعه داشتند، تلاش می‌کردند تا در ذیل رهنمون‌های رهبری ساختارشکن و با نقد قدرت، خلأ ناشی از فقدان نهادهای مدنی را پر کنند. آگاهی‌بخشی و تمایل به مشارکت فعال در عرصه سیاسی و اجتماعی در ساختار نهاد آموزشی نهادینه شده است. به همین خاطر، با شروع مبارزات علنی علیه حکومت پهلوی، گروهی از معلمان و دانش‌آموزان به‌هم‌یاری دیگر فعالان انقلابی کوشیدند فضای استبدادی و خفقان‌آور جامعه را به‌چالش بکشند. معلمان درکنار دانش‌آموزان برای انسجام‌بخشی حرکت‌های انقلابی به تشکیل انجمن‌های مدنی در شهرهای کوچک و بزرگ همت گماشتند. اسناد موجود نشان می‌دهند که از اوایل دهه پنجاه و به‌خصوص در دو سال پایانی منتهی به انقلاب، فعالیت صرفاً صنفی دانش‌آموزان قزوینی، که درجهت بهبود کیفیت و بالابردن سطح کمی و کیفی زیست اجتماعی و فرهنگی آنان خلاصه می‌شد، با الهام‌گیری از منش سیاسی و مبارزاتی امام خمینی به کنش‌گری صنفی-سیاسی تغییر ماهیت داده است. درنتیجه، فعالیت آنان در زمینه شعارنویسی، تعطیلی کلاس‌ها، شکستن شیشه‌های بانک‌ها، تجمعات اعتراضی، و درخواست

واکاوی کنش صنفی-سیاسی معلمان ... (یاسر کریمی گیلایه و دیگران) ۱۸۵

آزادی زندانیان سیاسی روزبه‌روز گسترده‌تر شد. بنابراین، آشنایی با روند مبارزات معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین، فهم کارکرد و فرایند سیاسی‌شدن، و نحوه تعامل و ائتلاف آنان در رفتارهای اعتراضی و انقلابی از مسائل مهم پژوهش حاضر است.

۲. پیشینه پژوهش

بررسی منابع منتشرشده بیان‌گر آن است که تاکنون پژوهش کامل و مستقلى در ارتباط با موضوع پژوهش صورت نگرفته است. باوجوداین، در برخی از آثار اشاراتی کوتاه و پراکنده به برخی از فعالیت‌های سیاسی معلمان و دانش‌آموزان استان قزوین در انقلاب شده است.

مرکز بررسی اسناد تاریخی وابسته به وزارت اطلاعات مجموعه‌ای از اسناد منتخب را تحت عنوان *انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک/استان قزوین (۱۳۹۳: ۲ ج)* و *مساجد استان قزوین به روایت اسناد ساواک (۱۳۹۵)* منتشر کرده است که در آن گزارش‌هایی محدود درخصوص فعالیت‌های صنفی و سیاسی معلمان و دانش‌آموزان درکنار سایر نیروهای اجتماعی مبارز وجود دارد. حسن شکیب‌زاده در کتاب *مصور قزوین ۵۷ (۱۳۹۲)* تلاش کرده تصاویر و خلاصه‌ای از سرگذشت پنجاه نفر از شهدای استان قزوین در جریان انقلاب را گردآوری کند که در برخی از آن‌ها، تصاویر معلمان و دانش‌آموزان به چشم می‌خورد. باوجوداین، در نقد منابع فوق باید اذعان کرد که در این آثار، عملاً درباب چگونگی و چرایی شکل‌گیری جریان انقلاب در قزوین هیچ‌گونه تحلیلی ارائه نشده و صرفاً به ثبت اسناد، گزارش‌ها، و تصاویر مردم در جریان انقلاب اسلامی محدود شده است. هم‌چنین، در این آثار، به مسئله اصلی پژوهش حاضر (واکاوی کنش صنفی-سیاسی معلمان و دانش‌آموزان قزوین در فرایند پیروزی انقلاب اسلامی) پرداخته نشده است.

۳. وضعیت نهادهای آموزشی در آستانه انقلاب در قزوین

در دوره پهلوی دوم، تأسیس مراکز آموزشی نوین در سراسر کشور رشد شتابانی گرفت. واحدهای آموزشی بسیاری در شهرها، دهستان‌ها، و روستاها به وجود آمد که در تأسیس بسیاری از آن‌ها، نهاد روحانیت نقشی چشم‌گیر داشت. طبق آمارهای موجود، بین سال‌های ۱۳۳۹ تا ۱۳۵۵ تعداد دانش‌آموزان دبیرستان‌ها از ۲۵۰ هزار نفر به بیش از ۹۰۰ هزار نفر افزایش یافت (اشرف ۱۳۸۶: ۸۷). قوانین سخت‌گیرانه‌ای جهت ترویج و گسترش جریان آموزش مقدماتی در کشور به تصویب رسید. ازجمله تصویب قانون تعلیمات اجباری در ۵ مرداد ۱۳۲۲ در ۱۶ ماده و

۸ تبصره که «براساس آن دولت مکلف شد، از سال ۱۳۲۲ تا مدت ۱۰ سال، آموزش ابتدایی را در تمام کشور به تدریج عمومی و اجباری سازد» (دبیرسیاقی ۱۳۸۱: ج ۲، ۵۰۴).

طبق آمار و گزارش‌های موجود از زمان شکل‌گیری تعلیمات نوین آموزشی در قزوین تا پیروزی انقلاب اسلامی، حدود ۱۳۸ واحد آموزشی در شهر قزوین، ۷۵ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی آبیک، ۹۴ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی آوج، ۶۵ واحد آموزشی در اقبالیه، ۸۶ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی بوبین زهرا، ۴۹ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی تاکستان، ۱۲۱ واحد آموزشی در منطقه رودبار الموت و رودبار شهرستان، ۶۰ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی ضیاءآباد، ۶۰ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی طارم سفلی، و ۵۷ واحد آموزشی در منطقه قازان در قالب دبستان، دبیرستان، هنرستان، آموزشگاه، انستیتو، و مدرسه فعالیت داشتند (همان: ج ۲، صفحات مختلف).

ساختار نظام نوین آموزشی در ایران از بدو پیدایش تا پیروزی انقلاب اسلامی با تغییراتی در بستر زمان همراه بود. نظام نوین آموزشی در آغاز به دو مقطع ابتدایی و متوسطه تقسیم می‌شد که مدت تحصیل در ابتدایی (دبستان) شش سال و در متوسطه (دبیرستان) هم شش سال (منقسم به دو دوره سه‌ساله) بود. محل تحصیل دوره ابتدایی «دبستان» و مدرس این دوره را «معلم» و محل تحصیل دوره متوسطه را «دبیرستان» و مدرس این دوره را «دبیر» می‌نامیدند. از ابتدای سال ۱۳۳۵ دوره شش‌ساله دبیرستان به یک دوره پنج‌ساله با امتحان نهایی و یک دوره یک‌ساله در سه رشته ادبی، ریاضی، و طبیعی تقسیم گردید. در ۱۵ آذر ۱۳۴۳، قانون تفکیک وزارت فرهنگ و تشکیل وزارت آموزش و پرورش در ۸ ماده و ۲ تبصره به تصویب رسید. یک سال پس‌از آن، در طرح اصلاح نظام آموزش و پرورش ایران، برای اولین بار بعد از دوره ابتدایی، دوره راهنمایی تحصیلی با عنوان مرحله دوم آموزش همگانی پیش‌بینی شد که می‌بایست از سال ۱۳۵۰ به مرحله اجرا درآید. بنابراین، در سال ۱۳۵۰، نظام آموزشی جدید به سه دوره ابتدایی (پنج سال)، راهنمایی (سه سال)، و دبیرستان (چهار سال) منقسم گشت و امتحان سال آخر ابتدایی، راهنمایی، و دبیرستان نهایی شد (صافی ۱۳۹۲: ۸۲؛ دبیرسیاقی ۱۳۸۱: ج ۲، ۱۳، ۵۰۱-۵۰۳).

در بُعد سیاسی و فکری، سیاست کلی نظام آموزشی در دوران پهلوی اول و دوم کارکردهای متفاوتی را تجربه کرد. نظام آموزشی در دوره رضاشاه پهلوی روند الگوگیری از نظام آموزشی سکولار غرب را ادامه داد و سیاست‌های دین‌ستیزانه و توجه به ناسیونالیسم فرهنگی باستان‌گرا مورد تأکید قرار گرفت، درحالی‌که دوره پهلوی دوم شاهد رشد ناسیونالیسم بیگانه‌ستیز، احیا، و گسترش فرهنگ مذهبی در میان معلمان و دانش‌آموزان بود (دلاوری ۱۳۹۰:

۲۲۱). در این برهه تاریخی، برای حفظ و اشاعه فرهنگ اسلامی در برابر تقلید صرف از فرهنگ غربی، نیروهای مذهبی اقدام به تأسیس مدارس اسلامی کردند؛ مدارس که بین علوم روز و معارف و اخلاق اسلامی آمیختگی ایجاد می‌کرد (برای مطالعه جایگاه نهاد روحانیت در تکفل مسئله آموزش نوین در قزوین، بنگرید به دبیرسیاقی ۱۳۸۱). اوج‌گیری سیاست اقتدارگرایانه شاه در دهه پنجاه با بازآفرینی نگرش‌های فکری و فرهنگی دوران رضاشاهی بر مبنای الگوی غرب‌گرایانه همراه بود که بازخوردهای صنفی و سیاسی نهادهای فرهنگی به‌خصوص فرهنگیان و دانش‌آموزان را به دنبال داشت.

۴. رشد سیاسی دانش‌آموزان و فعالیت‌های انقلابی آنان

گسترش و توسعه نظام آموزشی غرب‌محور شکل‌گیری و دگرگونی‌های بنیادین درون‌طبقه‌ای در سلسله‌مراتب طبقات اجتماعی جامعه ایران را به دنبال داشت. سیاست‌های نامتوازن اقتصادی- اجتماعی حکومت پهلوی باعث مهاجرت گسترده روستاییان به شهرها، عمیق‌تر شدن شکاف طبقاتی، رشد دوگانگی فرهنگی، و بحران هویت در میان نیروهای اجتماعی نوپدید هم‌چون معلمان و دانش‌آموزان گردید. عوامل فوق به‌همراه ناتوانی حکومت در پاسخ‌گویی به تقاضاهای عمده صنفی گروه‌های اجتماعی در کنار وجود ایدئولوژی‌های متعارض و رهبری ساختارشکن نیروهای اجتماعی ناراضی را به پیوستن و انجام یک عمل جمعی بسیج کرد. به تعبیر رابرت تد گر، ایدئولوژی «جامعه نامتعادل را به گروهی از افراد هم‌پیمان، که درصدد تغییر ساختار نظام هستند»، برای ایجاد یک کنش جمعی فرامی‌خواند (گر ۱۳۷۷: ۲۱۰).

در دهه پنجاه، گفتمان «اجتهادی- انقلابی» به رهبری امام خمینی بر دیگر ایدئولوژی‌های ملی‌گرایانه و چپ‌گرایانه غیرفعال شده موجود برتری یافت و فراتر از هر خرده‌گفتمان دیگر، مهم‌ترین ایدئولوژی مبارزه برای شکل‌دهی به بسیج جمعی جهت انجام یک کنش فراگیر تبدیل گردید.

به هر حال، شناخت و نقد ایدئولوژی‌ها و هدایت فکری محصلان و مبارزان انقلابی از وظایف مهم روشن‌فکران جوان بود. بسیاری از معلمان مبارز بر این باور بودند که علاوه بر تدریس الفبا و متون درسی به دانش‌آموزان باید «درس خوب‌زیستن» هم به آنان آموخته شود (رحیمی ۱۳۹۷: ۱۱۷). جان دیویی در کتاب *مدرسه و شاگرد* بر این باور است که مدارس باید «مجموعه‌ای واقعی از زندگی اجتماعی» باشند. به باور وی، آموزش باید به گونه‌ای باشد که «عادات فرهنگی معینی را در کودکان پرورده و در آن‌ها مهارت‌های لازم ایجاد کند تا بتوانند با

دنیاپی که در آن زیست می‌کنند گفت‌وگو کنند» (دیویی ۱۳۲۶: ۱۲۱-۱۲۸). با این رویکرد، معلمان در دهه پنجاه آموزش را به‌عنوان فعالیتی برای کسب آزادی معنا کردند و با اشاعه اندیشه‌های ایدئولوژیک خود سعی در هم‌گامی دانش‌آموزان در گفتمان‌های اعتراضی کردند. آنان در دو سال پایانی رژیم پهلوی بیش از هر گروه اجتماعی دیگر در هر شکل از فعالیت‌های اعتراضی و انقلابی شرکت جستند.

علاوه‌بر کارکرد معلمان به‌عنوان ناقدان مکاتب فکری و نقش آگاهی‌بخشی آنان از «من» آگاهی‌دهنده به «ما»ی آگاهی‌شونده، هیئت‌ها، کانون‌ها، و انجمن‌های زیادی در شهرها بودند که نقش مهمی در ارتقای سطح فکری و انقلابی توده‌های مردم و دانش‌آموزان داشتند. ازجمله هیئت‌های مطرح در شهر قزوین «هیئت متوسلین به طفلان مسلم» بود. این هیئت به‌سرپرستی محمود میزبان (طلبه در قم) و رضا یزدان‌پناه (ناظم دبستان زربان قزوین) در سال ۱۳۴۴ تشکیل گردید. هیئت به‌طور هفتگی و سیار جلسات خود را منعقد می‌کرد و به نشر احکام مذهبی می‌پرداخت، اما به‌تدریج و به‌خصوص از سال ۱۳۵۰ گفت‌وگو درباره جریانات مختلف سیاسی، اجتماعی، توضیح رسالات، و جزوات امام خمینی را در دستور کار خود قرار داد («انقلاب اسلامی به‌روایت اسناد ساواک/ استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۱، ۴۴۸). دانش‌آموزان و فرهنگیان ازجمله اعضای ثابت این هیئت بودند (همان: ج ۲، ۶۳؛ مساجد استان قزوین به‌روایت اسناد ساواک ۱۳۹۵: ۱۴۰، ۱۵۳). «هیئت فیض‌بخش جوانان حسینی» هیئت دیگری بود که در سال ۱۳۴۹ با هدف تبلیغ شعار دینی و اخلاقی و نشر سخنان و دیدگاه‌های امام برای جوانان تشکیل شد. اعضای مؤسس آن هفتاد نفر بودند و محل تشکیل جلسات هیئت در مساجد سطح شهر و با گسترش جریان مبارزه در منازل اعضا بود. دانش‌آموزان از اعضای همیشه‌حاضر و فعال در هیئت مذکور بودند (همان: ۹۱-۱۲۶). «کانون ناشرین حق» نیز ازجمله کانون‌هایی بود که تحت‌نظر آقایان محمدابراهیم باریک‌بین و سیدعلی جزمه‌ای در سال‌های پایانی دهه چهل شکل گرفت. عناصر اصلی آن را جوانان پانزده تا هجده سال تشکیل می‌دادند. طبق گزارش اسناد محرمانه ساواک در تیرماه سال ۱۳۴۹، حدود سی دانش‌آموز در جلسات این کانون شرکت می‌جستند (همان: ۱۲۴؛ انقلاب اسلامی به‌روایت اسناد ساواک/ استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۱، ۳۴۷، ۲۸۷). دانش‌آموزان در این هیئت‌ها و کانون‌ها علاوه‌بر مطالعه کتاب‌های مشخص مذهبی و اطلاعیه‌ها و بیانیه‌های امام با مباحثی از مکاتب اقتصادی جهان آشنا می‌شدند و چگونگی نقد آن مکاتب را می‌آموختند (مساجد استان قزوین به‌روایت اسناد ساواک ۱۳۹۵: ۱۶۲-۱۶۴). «مجمع علمی و اسلامی جوانان قزوین» کانون مذهبی-سیاسی بود که به‌سرپرستی محمدحسین خاکساران و سیدحسن حاج‌سیدجوادی، دبیر دبیرستان‌های قزوین، از سال ۱۳۴۴ فعالیت خود را آغاز کرد.

دانش‌آموزان و معلمان از مخاطبان اصلی آن بودند. قدرت‌الله چگینی از بنیان‌انجمن «ناشرین حق» و «هیئت جانبازان حسینی» شاخص‌ترین عضو فرهنگی مجمع بود. وی دبیر دبیرستان‌های ثریا و شهیدی بود و سرپرستی جلسات مجمع شاخه خواهران (انجمن دوشیزگان بعدی) را برعهده داشت که طیف وسیعی از دانش‌آموزان و بانوان فرهنگی را در بر می‌گرفت (نصری ۱۳۸۹: ۴۴-۴۵؛ شکوه‌فر ۱۳۹۲: ۱۷). بنابراین، دانش‌آموزان به‌ویژه در مقطع دبیرستان با حضور در مساجد، هیئت‌ها، و انجمن‌ها فضای سستی-مذهبی را با همکاری روحانیون و معلمان هوادار امام خمینی به فضای مذهبی-معتزخانه و انقلابی تبدیل کرده بودند.

به تدریج از سال تحصیلی ۱۳۵۰-۱۳۵۱ تحت تأثیر ساختارهای در حال تغییر نظام جهانی و مخالفت‌های چندین ساله و ایدئولوژیک امام خمینی با حکومت مرکزی، اعتراضات دانش‌آموزی و معلمان رنگ‌وبوی سیاسی به خود گرفت. آنان در چهره امام خمینی مرجع مذهبی معتزسی را می‌دیدند که برضد دیکتاتوری وابسته، شجاعانه ایستادگی کرده بود. از این رو، همواره به پی‌گیری مستمر پیام‌ها و متن سخن‌رانی‌های وی می‌پرداختند و به مطالعه و پخش مخفیانه آن اقدام می‌کردند.

فعالیت‌های سیاسی در بین دانش‌آموزان قزوینی از سال ۱۳۵۱ به وضوح قابل مشاهده است. آنان در مباحث خود علناً قدرت حاکم و بنیان‌های مشروعیت‌بخش آن را به چالش می‌کشیدند و شعارهای تند و رادیکالی علیه رژیم و شخص شاه به کار می‌بردند. برای مثال، طبق اسناد شعارهایی هم‌چون «شاه قاتل جوانان بی‌گناه است»، «مرگ بر شاه خائن و مزدور»، «نابود باد رژیم شاه»، «مرگ بر یزید»، و «مرگ بر آریامهر» در راهروها و دیوار مدارس و اماکن عمومی به صورت گسترده قید شده بود (انقلاب/اسلامی به روایت اسناد ساواک/استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۲، ۱۷۹-۱۸۰؛ ج ۳، ۷۶، ۱۱۴، ۲۱۴).

علاوه بر شعارنویسی، دانش‌آموزان در مدارس به شیوه‌ای بارزتر در بین هم‌کلاسی‌های خود وارد مباحث سیاسی و انتقادی می‌شدند. برای مثال، دانش‌آموزی در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۵۱ در بین هم‌کلاسی‌های خود اذعان کرده بود که «شاه حق یک عده را پایمال کرده و ضعیف‌کشی می‌کند» (همان: ج ۲، ۱۶) یا دانش‌آموزی دیگر در مراسم رژه بزرگ داشت انقلاب ششم بهمن در سال ۱۳۵۱ در نزدیکی سبزه میدان شعار «مرد باد شاهنشاه آریامهر» را سرداد (همان: ۱۱۰). به نظر می‌رسد این نخستین بار باشد که در میان جمعیت زیاد و در روزی مهم، دانش‌آموزی اقدام به دادن شعار مرگ بر شاه کرده باشد. در هر صورت، رویکرد رفتاری دانش‌آموزان نشان از تضعیف مشروعیت نظام در بین آنان بود.

از دیدگاه روان‌شناختی، نوجوانان در سنین سیزده تا هجده سال بسیار تحریک‌پذیرند و در کوچک‌ترین فرصت به دنبال آشوب‌های پرسروصدا و هیجان هستند. طبق گزارش‌های موجود، در جریان انقلاب، بیش‌تر تظاهرات خشونت‌آمیز را آنان برگزار می‌کردند. پس از پایان کلاس به خیابان‌ها می‌رفتند و در فعالیت‌های درگیرانه شرکت می‌جستند. به تدریج و با گسترش روند انقلاب علاوه بر آن‌که شعار «مرگ بر شاه» را به‌وفور در اعتراضات خود به کار می‌بردند، اقدام به پاره کردن تصاویر شاه و فرج در دیوار مدارس و صفحات اول کتاب خود کردند (همان: ۳۳۲، ۳۵۷). هرچه قدر به روزهای منتهی به پیروزی انقلاب نزدیک می‌شویم، باتوجه به جبهه‌گیری‌های امام در برابر حکومت و هدایت نیروها به کنش عمل‌گرایانه، درگیری‌ها و خشونت‌ها شکل شدیدتری به خود می‌گیرد. گزارش‌های ساواک از فعالیت‌های خشونت‌گرایانه دانش‌آموزان قزوینی در دو سال پایانی منتهی به انقلاب مانند شکستن شیشه بانک‌ها، سینماها، کشف تعدادی اسلحه و مواد منفجره، و تحریک و تشویق مردم به جنگ مسلحانه حکایت دارد (همان: ج ۳، ۲۲۰، ۲۲۵؛ همان: ج ۴، ۱۸، ۲۵۷).

حضور همیشگی دانش‌آموزان در راه‌پیمایی‌ها، صغر سن، و محدودیت‌های سازمان ساواک جهت زندانی کردن آن‌ها سبب شده بود که آنان به جامعه هدف انقلابیون جهت توزیع اعلامیه‌ها، نوشتن شعارها، و برگزاری اعتراضات تبدیل شوند (بنگرید به همان: ج ۲، ۲۶۴، ۲۷۳؛ همان: ج ۳، ۴۹، ۵۵؛ همان: ج ۴، ۲۰). مبارزان انقلابی برای توزیع سریع‌تر اطلاعیه‌های امام آن‌ها را در ساعتی مخصوص، که دانش‌آموزان در حیاط مدرسه باشند، به تعداد زیاد به داخل مدرسه پرتاب می‌کردند و دانش‌آموزان آن اعلامیه‌ها یا اطلاعیه‌ها را برداشته و در بین خانواده‌ها و مردم توزیع می‌کردند (همان: ج ۲، ۲۷۳).

قاسم حق‌شناس از فرهنگیان مبارز قزوین درخصوص چگونگی توزیع اعلامیه‌ها و نوشتن شعارها در معابر اذعان می‌کند:

کاغذ بسیار کم بود، هر برگ از آن اعلامیه‌ها هم‌چون ورق طلا می‌بایست دست‌به‌دست گردد تا همه مردم از متن اعلامیه باخبر شوند و برای همه بیان کنند. پخش اعلامیه‌ها اغلب شبانه و مخفیانه امکان‌پذیر می‌شد. نوشتن شعارهای انقلابی نیز خیلی سریع، شبانه در کوچه‌پس‌کوچه‌ها با وسایلی هم‌چون زغال، گچ، ماژیک، و اسپری توسط معلمان انقلابی و دانش‌آموزانشان انجام می‌گرفت (۱۳۹۵: ۱۴۱).

فرد دیگری از نوشتن اعلامیه‌ها با کاربن و نقش گسترده معلمان در توزیع آن‌ها در مدارس و سطح شهر اشاره می‌کند (عبدالرزاقی ۱۳۸۹: ۶۷). محدودیت‌های ارتباط رسانه جمعی عده‌ای

از فرهنگیان و دانش‌آموزان را بر آن داشت تا برای تکثیر اعلامیه‌ها و اطلاعیه‌ها اقدام به سرقت ماشین پلی‌کپی از مدارس کنند. شمار زیادی از گزارش‌های محرمانه اسناد ساواک در دو سال واپسین رژیم پهلوی به این امر اختصاص دارد (بنگرید به *انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک/ استان قزوین ۱۳۹۳*: ج ۳، ۱۷۵؛ همان: ج ۴، ۲۵۲).

۵. معلمان و دانش‌آموزان؛ پیش‌گام در انتقال آگاهی

روحانیون، بازاریان، معلمان، و دانش‌آموزان را می‌توان مهم‌ترین نیروهای اجتماعی فعال و پیش‌برنده انقلاب دانست. معلمان به‌سان رسانه‌های ارتباطی نقش تسهیل‌کننده‌ای در گرایش به انقلاب و ایجاد رفتار جمعی داشتند. آنان هم‌چون «مبلغان دوره‌گرد» در «هنگام فقدان سایر رسانه‌ها به‌عنوان کارگزاران ارتباطی» عمل می‌کردند (گر ۱۳۷۷: ۳۲۴).

بدون تردید ظهور یک جنبش اجتماعی مستلزم دگردیسی در آگاهی و رفتار است. تغییر در آگاهی زمانی به‌وقوع می‌پیوندد که مردم به آن درک و تجربه برسند که نظام حاکم مشروعیت خود را از دست داده و اقتدار آن ناعادلانه و نادرست است (پایون و کلوارد ۱۳۹۳: ۱۸۵).

آسیب‌شناسی ساختار حکومت، دستیابی به آگاهی سیاسی و انتقال آن برای نیروهای اجتماعی نوپدید و توده‌های مردم، و ایجاد یک هویت وحدت‌بخش از کارکردهای درون‌سازمانی معلمان در مدارس و جامعه بیرون از آن بود. بی‌تردید، جوهره سیاسی انقلاب، گسترش سریع آگاهی سیاسی و بسیج سریع گروه‌های جدید منفعل در سیاست است (هاتینگتون ۱۳۹۶: ۳۸۸).

آگاهی‌بخشی معلمان با کارکردهای سیاسی رژیم ارتباط تنگاتنگ داشت. اقدامات حکومت فرصت‌های لازم جهت شکل‌یابی جنبش همگانی برای دستیابی به یک عمل جمعی را به کش‌گران داد. منظور از فرصت‌های لازم آن است که گاهی حوادثی کاملاً اتفاقی رخ می‌دهد که فرصت‌هایی برای دنبال‌کردن هدف‌های انقلابی فراهم می‌آورد (تیلی ۱۳۸۸: ۲۰). دو سال پایانی حکومت پهلوی شاهد وجود فرصت‌های بزرگ برای شکل‌یابی به یک عمل جمعی بود.

روی‌دادهایی مانند درگذشت مشکوک آیت‌الله سیدمصطفی خمینی، نشر اعلامیه‌ای توهین‌آمیز نسبت به امام خمینی در روزنامه *اطلاعات*، برگزاری چهلم‌های پی‌درپی، آتش‌زدن سینما رکس آبادان، و انتقال امام خمینی از عراق به پاریس از جمله فرصت‌های انقلابیون برای بسط و گسترش عمل جمعی بود. معلمان و دانش‌آموزان متأثر از اندیشه‌ها و مواضع سیاسی امام خمینی از فرصت‌های فوق جهت اتحاد توده‌های ناخرسند برای ریشه‌کن‌کردن سامان لِرزان سیاسی و اجتماعی بهره جستند. اعتراضات آنان در شهرهای قزوین، تاکستان، و بوئین‌زهرا انقلاب را به لایه‌های زیرین و منفعل اجتماعی کشانید.

دانش‌آموزان تلاش می‌کردند با دلایل عقلی محصلان منفعل را به جریان مبارزه هدایت کنند. برای مثال، مجید خیاطان، دانش‌آموز کلاس سوم راه‌نمایی دبیرستان محمد قزوینی، دانش‌آموزان منفعل را به‌طرف‌داری از امام خمینی و مخالفت با شاه دعوت می‌کرد. وی جهت فرونشاندن امر ناهنجار و قبح عمل اجتماعی در جلوی آنان تصویر شاه را از کتاب‌ها پاره و به‌شکل وارونه به کتاب الصاق کرد (*انقلاب اسلامی به‌روایت اسناد ساواک استان قزوین ۱۳۹۳*: ج ۳، ۱۳۳). مصطفی اعصارزاده، دانش‌آموز کلاس سوم راه‌نمایی مدرسه کاکاوند، نیز محصلان را وادار به تظاهرات می‌کرد (همان: ج ۴، ۱۴۳). طاهرخانی، دبیر آموزش و پرورش تاکستان، با برهان و دلیل افراد را بر علیه شاه تحریک می‌کرد (همان: ج ۳، ۲۵۸). بانوان فرهنگی نیز سهم زیادی در انتقال افکار انقلابی و تشویق دانش‌آموزان دختر به اعتراضات داشتند. به‌عنوان نمونه، ملیحه طاهری، دبیر مدارس تاکستان، در بین همکاران اذعان کرده بود که «ما زنان هم باید دوش‌به‌دوش برادران خود با رهبری اسلامی در تاکستان به مبارزات خود ادامه داده تا به هدف اصلی خود برسیم» (همان: ۳۶۲). زهرا عبدالرزاقی، دبیر مدرسه راه‌نمایی بهرام آبیگ قزوین، به‌همراه همکار خود به‌نام فاطمه جمشیدیگی در پوشش فعالیت مذهبی در کلاس به‌تحریک دانش‌آموزان می‌پرداختند (همان: ۶۲؛ شیرخانی ۱۳۸۷: ۵۹، ۶۶). با شتاب‌گیری فرایند انقلاب، مدیران مدارس، که عملاً پشتیبان قدرت حاکم بودند، در اقدامی اعتراضی، فعالیت ضدحکومتی خود را با «پارهنمودن پرچم و تمثال اعلی‌حضرت» نشان دادند (*انقلاب اسلامی به‌روایت اسناد ساواک استان قزوین ۱۳۹۳*: ج ۴، ۱۴۴، ۳۱۶؛ بایگانی اسناد حوزه هنری قزوین ۵۷/۱۰/۳)، سند ۲۵/۲۵۳۴هـ).

بسیج توده‌های منفعل برای رفتار جمعی منحصر به محیط شهری نبود. معلمان و دانش‌آموزان از نقش بسیج‌گری خود در روستاهای دورافتاده آگاه بودند. برای مثال، غلامعلی گل‌محمدی، جمشیدی، و ولی چگینی از دبیران قزوین شبانه به روستاهای اطراف بوئین‌زهرا می‌رفتند و بر دیوار روستاها اعلامیه و اخبار نصب می‌کردند (*انقلاب اسلامی به‌روایت اسناد ساواک استان قزوین ۱۳۹۳*: ج ۳، ۷۵) یا مسعود میرزایی، دبیر ساکن تهران، هنگامی که به منزل پدرش در روستای شال می‌رفت عده‌ای را به دور خود جمع و از قوانین مملکتی و شاه انتقاد می‌کرد (همان: ۲۶۶، ۳۸۱). محمد محمدرضایی دبیر دیگری بود که در روستای شال به تحریک مردم علیه قوانین مملکت و شاه می‌پرداخت. در گزارش محرمانه اسناد ساواک آمده است که وی «دبیر انتقالی از تهران به روستای شال و سرده‌ست تمام تظاهرات است» (همان: ۲۹۲). او با همکاری عده‌ای از دبیران به‌نام‌های ام‌الله شکروی، غلامحسین نادری، مسعود آقامیرزایی، و شیخ‌اسلامی و دانش‌آموزان مدارس «هر روز در مسجد محله شال دور هم جمع

واکاوی کنش صنفی- سیاسی معلمان ... (یاسر کریمی گیلایه و دیگران) ۱۹۳

می‌شدند و برای مردم برعلیه حکومت سخن‌رانی ... و اهالی ده به‌ویژه جوانان را به برپایی تظاهرات و ایجاد ناامنی تشویق می‌نمودند» (همان: ج ۴، ۱؛ اسناد/انقلاب/اسلامی به‌روایت اسناد ساواک ۱۳۸۱: ج ۱۱، ۲۴۸؛ مساجد/استان قزوین به‌روایت اسناد ساواک ۱۳۹۵: ۴۱۱).

تعطیلات تابستان مانع فعالیت‌های سیاسی معلمان و دانش‌آموزان نشد. مبارزان ماه‌های شعبان و رمضان (تیر و مرداد ۱۳۵۷) را امکانی جهت بسیج سیاسی تعبیر کردند. تجمعات دانش‌آموزان قزوینی به‌شکل اعتراضات دسته‌جمعی از مردادماه شکل علنی به خود گرفت. آنان علاوه بر تظاهرات در دسته‌های دویست و پانصدنفری (انقلاب/اسلامی به‌روایت اسناد ساواک/استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۳، ۲۲۰، ۲۲۲) همراه با سایر گروه‌های مبارز در تحصنات و اعتراضات شرکت می‌کردند. برای مثال، در روز بیست‌ویکم مردادماه تظاهرات درگیرانه‌ای در پی سخن‌رانی سیدعباس ابوترابی درخصوص «لزوم برقراری حکومت اسلامی در ایران» و «اعتراض به برقراری حکومت نظامی در اصفهان» به‌وقوع پیوست که با درگیری مأموران، کریم قفلی دانش‌آموز مقطع متوسطه به‌شهادت رسید و دو نفر مجروح شدند. این پیش‌آمد سبب انسجام جمعی و اعتراضی قشرهای مختلف در قزوین گردید که حدود یک هفته به‌طول انجامید (همان: ۲۳۱، ۲۷۲؛ قزوین ۵۷ ۱۳۹۲: ۹۳).

در روز دهم شهریور، جمعیتی در حدود پنج هزار نفر در مسجد شاه قزوین اجتماع کردند. اجتماع‌کنندگان پس از انجام مراسم و اقامه نماز در خیابان‌های شهر به راه پیمایی پرداختند. طبق اسناد ساواک بهرام معصومی و حسینی از دبیران مدارس قزوین از گردانندگان اصلی تظاهرات بودند (انقلاب/اسلامی به‌روایت اسناد ساواک/استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۳، ۳۳۹). تظاهرکنندگان در خیابان مولوی درمقابل کلانتری با مأموران درگیر و در نتیجه یک نفر کشته و چند نفر مجروح گردیدند (همان: ۳۱۶؛ روزنامه پیغام/مروزی ۱۳۵۷: ۷). در این راه‌پیمایی، گلوله‌ای به ران چپ دانش‌آموز شانزده‌ساله اهل بوئین‌زهره به‌نام امین یمین‌لامعی محصل سال دوم راه‌نمایی اصابت کرد (روزنامه کیهان ۱۳۵۷ الف: ۳۱؛ انقلاب/اسلامی به‌روایت اسناد ساواک/استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۳، ۳۲۷). گسترش تظاهرات دولت را وادار به صدور اعلامیه حکومت‌نظامی در قزوین و ده شهر دیگر کرد (آبراهامیان ۱۳۷۸: ۴۷۶؛ کرزمن ۱۳۹۹: ۱۴۳). بررسی اسناد نشان می‌دهد که پس از اعلام حکومت‌نظامی، به‌مدت دو تا سه هفته در شهر قزوین شاهد اعتراضات آرام در بین کنش‌گران انقلابی هستیم، اما با بازگشایی مدارس در مهرماه آرامش به‌پایان رسید و روی‌دادها با سرعتی شگرف به‌وقوع پیوستند. ازسویی، دیدگاه نظام جهانی نیز از مهرماه نسبت به ایران تغییر کرد. آنان به این باور رسیده بودند که موقعیت شاه در نظام سیاسی ایران دچار تزلزل شده است. ویلیام سالیوان، سفیر آمریکا، طی گزارشی تحت عنوان «فکرکردن به آنچه

فکر نکردنی است» پس از تحلیل موقعیت سیاسی و ناکارآمدی حکومت در ایران ادعا کرد که امام خمینی پیروزمندانه به ایران بازمی‌گردد (۱۳۷۵: ۵۲۹-۵۳۰). این درحالی بود که کاخ سفید تمایلی نداشت «به چیزی بیندیشد که نااندیشیدنی می‌نمود» (کرزمن ۱۳۹۹: ۲۵). ازسویی دیگر، ناآرامی‌ها در داخل کشور در نیمه اول فصل پاییز با تبعید امام خمینی به پاریس به اوج خود رسید. معلمان با تحصن در خانه‌های معلم، مساجد، و نشست‌های دورهمی به شرح اوضاع کشور می‌پرداختند و دانش‌آموزان نیز نقش‌های کلیدی در تظاهرات خارج از مدرسه ایفا می‌کردند. آنان به‌همراه دانشجویان در سازمان‌دهی و مشارکت فعال نزدیک به نیمی از اعتصابی که در مهر و آبان به‌وقوع پیوست همکاری داشتند. هرچند درباره حضور دانش‌آموزان قزوینی در اعتراضات نمی‌توان آمار دقیقی ارائه کرد، گزارش‌ها حاکی از مشارکت بالای دانش‌آموزان در تحصن‌ها و راه‌پیمایی‌هاست (*انقلاب اسلامی به‌روایت اسناد ساواک ۱۳۸۲: ج ۱۳، ۲۱۳؛ روزنامه آیندگان ۱۳۵۷ الف: ۳*).

در بیست‌وسوم مهرماه حدود ۱۵۰ نفر از فرهنگیان قزوین با حضور در اداره آموزش و پرورش اقدام به اعتصاب نشست کردند که دو هفته به‌طول انجامید. آنان طی قطع‌نامه‌ای ۲۲ ماده‌ای خواسته‌های خود را، که مبنی بر لغو حکومت نظامی، آزادی زندانیان سیاسی، عدم دخالت قوای نظامی در فضای آموزشی، و ... بود، به اطلاع وزیر آموزش و پرورش رساندند (شیرخانی ۱۳۸۸: ۲۳۵-۲۳۷، ۲۴۳). فرهنگیان تاکستان نیز در قطع‌نامه شماره یک خود علاوه بر اعلام هم‌بستگی با معلمان متحصن و ذکر خواسته‌های سیاسی خود مانند اجرای کامل قانون اساسی، آزادی زندانیان سیاسی، محاکمه عاملان حوادث خونین اخیر، و برداشتن دستگاه استراق سمع از کلاس‌ها (*انقلاب اسلامی به‌روایت اسناد ساواک استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۴، ۶۳، ۱۲۵، ۱۲۸*)، مواردی را در جهت رفاه مردم و عمران و آبادی منطقه تاکستان هم‌چون تبدیل بخش تاکستان به شهرستان، ایجاد بیمارستان و زایشگاه، استفاده از آب سد طالقان جهت مشروب‌بودن زمین‌های زراعی تاکستان، و پاک‌سازی ادارات از افراد ناپاک را در قطع‌نامه خود ذکر کردند (همان: ۱۲۴). ساواک در گزارشی سعید جوادی، پرویز طاهرخانی، شیخ‌حسن طاهرخانی، دبیری، و میری از فرهنگیان تاکستان را محرکان اصلی جذب معلمان و دانش‌آموزان مدارس به جریان انقلاب معرفی کرد (همان: ۲۱۵-۲۲۰). در همین زمان، دانش‌آموزان «دبیرستان شاه‌دخت»، «محمدرضاشاه پهلوی»، و «شهیدی» اعلامیه‌ای در پشتیبانی از امام خمینی توزیع و سپس اسامی دبیرستان‌های فوق را به‌ترتیب به «محبوبه متحدین»، «مهندس علی میهن‌دوست»، و «مجید شریف واقفی» تغییر دادند (همان: ۴۳، ۵۲، ۱۲۳). تغییر نام مدارس، خیابان‌ها، و میدانی شهرها به‌وسیله مبارزان از جمله فعالیت‌های اجتماعی فراگیر بود که در

ماه‌های پایانی منتهی به انقلاب در جهت شکستن مشروعیت رژیم پهلوی صورت می‌گرفت. دانش‌آموزان با آگاهی و درک از معانی نام و تصاویر خاندان پهلوی بر دیوار مدارس و ادارات اقدام به پاره‌کردن آن‌ها از سطح شهر و صفحات نخست کتاب‌های درسی می‌کردند. به‌باورگی ریشه، حساسیت به آگاهی‌یافتن معانی چیزهایی که در محیط اطراف کنش‌گر وجود دارد از ویژگی‌های اصلی یک کنش اجتماعی به‌شمار می‌رود (روشه ۱۳۷۶: ۵۶).

در روز بیست‌وپنجم مهرماه، دانش‌آموزان دبیرستان شاهدخت در یک گروه شش‌صد نفری اقدام به تظاهرات کردند که در نتیجه آن، نه نفر از جلوداران دست‌گیر شدند (گزارش شماره ۸ فرمان‌داری نظامی قزوین و حومه به تیمسار فرمان‌داری نظامی تهران و حومه ۵۷/۷/۲۵). چهار روز بعد به‌ناگاه خبری در همدان پخش شد مبنی بر این‌که یکی از مأموران شهربانی همدان به‌نام سرگرد هاشمی رفتاری منافی عفت با یکی از دانش‌آموزان دختر، که در جریان تظاهرات دست‌گیر شده، داشته و همین مسئله باعث شده بود دانش‌آموز (محبوبه اردکانی) پس از آزادی خودکشی کند (بولتن خبرگزاری پارس ۱۳۵۷: ۶). به‌دنبال این حادثه، فرهنگیان، دانش‌آموزان، و قشرهای مختلف مردم در روز سی‌ام مهرماه تظاهرات گسترده‌ای را در همدان به‌راه انداختند که به شهادت سه نفر و مجروح شدن بیش از بیست نفر انجامید (روزنامه‌آیندگان ۱۳۵۷ ب: ۱۱). خیزش دانش‌آموزان همدان تأثیر شگرف بر فراگیر شدن حرکت دانش‌آموزی و مردمی در استان و کشور گذاشت (مؤمن ۱۳۹۸: ۷۲، ۱۰۸). روزنامه‌اطلاعات در گزارش روز دوم آبان نوشت که در دبیرستان محمدرضا شاه قزوین، دانش‌آموزان برای آمرزش روح شهدای سی‌ام مهر همدان دعا کرده و پس از اقامه نماز جماعت دست به تظاهرات زدند (روزنامه‌اطلاعات ۱۳۵۷: ۲۲). فرهنگیان و دانش‌آموزان تاکستان نیز برای یک هفته اعتصاب کرده و در آیک نیز با بیان شانزده مورد خواسته‌هایشان از رفتن به کلاس خودداری و اعلام کردند چنان‌چه تا ۲۱ آبان‌ماه به خواسته‌هایشان عمل نشود، به‌مدت نامحدود به اعتصاب ادامه خواهند داد (روزنامه‌آیندگان ۱۳۵۷ ج: ۱۶). گستردگی اعتصابات دانش‌آموزی باعث تعطیلی کلیه مدارس قزوین از سوی آموزش و پرورش از دوم آبان تا مدت نامعلوم گردید (روزنامه‌کیهان ۱۳۵۷ ب: ۱؛ روزنامه‌رستاخیز ۱۳۵۷: ۳).

پیش‌گامی فعالیت‌های اعتراضی معلمان و دانش‌آموزان از آغاز شتاب‌گیری جریان انقلاب به‌وضوح در اسناد برجای‌مانده سازمان ساواک قابل‌مشاهده است. درحالی‌که اکثر ادارات، کارخانجات، و مراکز تولیدی و صنعتی در حالت عادی به‌سر می‌بردند، دبیرستان‌ها و مدارس قزوین تعطیل و معلمان در حالت اعتصاب بودند. فرهنگیان منطقه بوئین‌زهرا در هشتم آبان به‌تحریک دو نفر به‌نام‌های عنایت‌الله صیاد و امینی دست از کار کشیده و به اعتراضات پیوستند.

آنان در قطع نامه‌ای نوزده ماده‌ای هم‌بستگی خود را با سایر فرهنگیان کشور اعلام و اذعان کردند که تا به درخواست‌های آنان رسیدگی نشود از رفتن به کلاس خودداری خواهند کرد (*انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین* ۱۳۹۳: ج ۴، ۱۲۱، ۱۳۲، ۱۶۵-۱۶۶؛ *انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک* ۱۳۸۳: ج ۱۴، ۵۶۹). آموزش و پرورش منطقه بوئین‌زهرا برای شکست تحصن و ایجاد تفرقه در بین معلمان با صدور بخش‌نامه‌هایی از معلمان استمداد کرد که در سر کلاس‌های درس خود حضور یابند (*انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین* ۱۳۹۳: ج ۴، ۱۸۴-۱۸۵)، اما معلمان به خواسته رئیس آموزش و پرورش وقعی ننهادند. در روز نوزدهم آبان‌ماه مردم مجسمه محمدرضا شاه در وسط شهر قزوین را پایین آوردند (*بولتن رادیوتلوویزیون ملی ایران* ۱۳۵۷: ۳۴). گسترش تظاهرات واکنش شهربانی و شورای هماهنگی را در پی داشت. آنان در صورت جلسه‌ای معلمان و دانش‌آموزان معترض و متحصن را به محرومیت‌های یک‌ساله از تحصیل و تدریس تهدید کردند (*انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین* ۱۳۹۳: ج ۴، ۱۵۷-۱۵۸، ۱۷۲). طبق برآورد سازمان امنیت، از بین ۱۶۰ مدرسه فعال در سطح شهر قزوین، حدود ۱۰ تا ۱۲ مدرسه مبادرت به اعتصاب می‌کردند که در این بین، دبیرستان محمدرضا شاه، که نزدیک به ۶۰۰ دانش‌آموز نخبه داشت، از فعال‌ترین مدارس مبارز سطح شهر بود (عبادی ۱۳۸۹: ۷۳). سازمان امنیت در ابلاغیه‌ای به رئیس اداره آموزش و پرورش برای کنترل بیش‌تر و خشی کردن تحرکات معلمان راه‌کارهایی را پیش‌نهاد کرد. در این ابلاغیه آمده است:

۱. این‌گونه افراد ابتدا شناسایی گردیده، سپس اسامی‌شان به مسئولان آموزش و پرورش اعلام تا از آن طریق تذکر داده بشود و تأکید گردد متوجه اعمال خلاف خودشان باشند که اقدامات تحریک‌آمیزشان از نظرها پوشیده نیست و ادامه این روند احتمالاً در آینده اثر سویی روی سوابق خدمتی آنان خواهد گذاشت.

۲. در صورتی‌که افراد مجدداً به تحریکات و تبلیغات سوء خود ادامه دادند، لیست آنان تهیه و اعلام گردد و از طریق وزارت خانه مربوط نسبت به ادامه خدمتشان در کادر آموزشی تجدیدنظر شود.

۳. چنان‌چه اقدامات غیرقانونی و فعالیت مضره عده‌ای از فرهنگیان فوری بوده باشد، اعمال رویه‌های بند ۱ و ۲ در موردشان مؤثر نخواهد شد، ترتیبی داده شود با تهیه مدارک و دلایل محکمه پسند، تعقیب قانونی‌شان با رعایت دستورالعمل صادره اقدام گردد (*انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین* ۱۳۹۳: ج ۴، ۲۰۱).

واکاوی کنش صنفی- سیاسی معلمان ... (یاسر کریمی گیلایه و دیگران) ۱۹۷

اقدامات شورای هماهنگی و سازمان اطلاعات نتوانست روحیه مبارزه‌جویی معلمان و دانش‌آموزان را تضعیف کند. اعتراضات با شدت بیش‌تری نسبت به گذشته ادامه پیدا کرد و هر روز بر تعداد مدرسی که به جریان انقلاب می‌پیوستند افزوده می‌شد.

با ورود به ایام سوگواری ماه محرم (یازدهم تا بیست‌ویکم آذرماه)، فرمان‌داری نظامی قزوین، سرتیب نعمت‌الله معتمدی، در گزارش خود به سازمان ساواک زنجان، وضعیت قزوین را «به‌مثابه یک انبار باروت» عنوان کرد (همان: ۳۲۲). روحانیت قزوین طی اطلاعیه‌ای بنابر دستور امام خمینی مبنی بر این‌که «اقامه مجالس سوگواری مستقل بوده و منوط به اجازه شهربانی و یا سازمان خراب‌کار به اصطلاح امنیت نمی‌باشد» (صحیفه امام ۱۳۸۹: ج ۵، ۷۷) اقدام به برگزاری مجالس عزاداری دهه اول محرم کرد. معتمدی جهت خنثی‌سازی حرکت‌های انقلابی و جلوگیری از تجمعات دانش‌آموزی، طبق اطلاعیه شماره دوازده، کلیه دبستان‌ها و مدارس راه‌نمایی شهر را به مدت یک هفته تعطیل کرد (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۴، ۳۱۰). با وجود این، فعالیت‌های انقلابی در ایام محرم تبدیل به یک خواست جمعی گردید. همه‌گیری جنبش و به‌کاربردن عنوان «جوانان» برای معترضان عملاً امکان تفکیک فعالیت سیاسی معلمان و دانش‌آموزان را با سایر نیروهای اجتماعی کنش‌گر با مشکل روبه‌رو می‌کند. بی‌شک، خیل عظیمی از اجتماعات یازده‌هزار نفری در مسجدشاه در روز شانزدهم آذرماه و تجمع پنجاه‌هزار نفری در صحن امام‌زاده حسین در روز نوزدهم آذر متشکل از معلمان و دانش‌آموزان بوده است (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک ۱۳۸۳: ج ۱۹، ۳۸، ۳۵۸).

روزهای تاسوعا و عاشورا به رفتارندومی علیه سلطنت بدل شد و «کل مشروعیت سلطنت را زیر سؤال برد» (استمپل ۱۳۷۷: ۲۱۳). از ساعت ۱۰:۳۰ صبح روز تاسوعا حدود سی تا پنجاه هزار نفر دست به یک راه‌پیمایی طویل در سطح شهر زدند (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۴، ۳۳۴، ۳۳۶). در این زمان، همه سازمان‌ها و انجمن‌های مخالف برای سوق‌دادن طرف‌دارانشان به کنش انقلابی تحت‌تأثیر استقامت و مبارزه‌طلبی امام خمینی قرار گرفته بودند (بنگرید به همان: ۳۵۷).

۶. دانش‌آموزان قزوینی و گسترش گفتمان انقلابی

مبارزه‌جویی رویکردی بود که از آغاز نهضت امام خمینی در سال ۱۳۴۲ در ادبیات سیاسی مبارزان رایج بود، اما با گسترش نهضت انقلابی و از دی‌ماه سال ۱۳۵۶ شعار «از جان خود گذشتیم با خون خود نوشتیم یا مرگ یا خمینی» به مثابه بخشی از خودانگاری جنبش اسلام‌گرا

برگزیده شده و یک سال بعد عملاً در سراسر کشور قابل مشاهده بود. در روز ششم دی‌ماه ۱۳۵۷، چهار پسرعمو به‌نام‌های محمدحسین، احمد، ابوالفضل، و مصطفی محمودیان در درگیری با مأموران هنگ ژاندارمری بر اثر اصابت گلوله به‌شهادت رسیدند (همان: ۳۹۸، ۴۰۱؛ قزوین ۵۷: ۱۳۹۲: ۱۰۵). مراسم تدفین شهیدان محمودیان با تظاهرات عظیمی در روز هفتم برگزار گردید. مردم شعارهای «مرگ بر شاه» و «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» سر می‌دادند. در پی درگیری مأموران فرمان‌داری نظامی و تیراندازی به مردم، شش نفر به‌اسامی عباس بالو، غلامرضا آفاکاشی، محمدرضا عباسی دانش آموز کلاس اول متوسطه رشته انسانی، ابوالقاسم گروسی دانش آموز کلاس اول راهنمایی، ابوالفضل علیجانی دانش آموز مقطع متوسطه، و محسن میرزایی کشته و ۶۷ نفر از تظاهرکنندگان مجروح گردیدند (انقلاب اسلامی به‌روایت اسناد ساواک/استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۴، ۴۰۱؛ قزوین ۵۷: ۱۳۹۲: ۷۷-۷۸، ۸۴؛ فرهنگ اعلام شهدای قزوین ۱۳۹۲: ۱۸۹، ۲۵۲). در ادامه درگیری یکی از درجه‌داران ارتش به‌نام حسین کربلایی محمد با ماشین جیب چند تن از دانش‌آموزان کودک را، که در خیابان پادگان در صف خرید نفت ایستاده بودند و تحت تأثیر جمعیت معترض شعار «مرگ بر شاه» و «دروغ بر خمینی» می‌دادند، زیر گرفت که به شهادت چهار دانش‌آموز به‌اسامی امیر ارّه‌ساز سیزده‌ساله، حمید اعرابی شش‌ساله، افسر عباسی، و زهرا کلانتری ده‌ساله و زخمی شدن عده دیگر انجامید (همان: ۱۷، ۲۶، ۹۳، ۱۹۰؛ گزارش دادسرای انقلاب اسلامی قزوین).

نمودار ۱. فراوانی گروه‌بندی مشاغل شهدای استان قزوین در سال‌های ۱۳۵۶-۱۳۵۷

(انقلاب اسلامی به‌روایت اسناد ساواک استان قزوین ۱۳۹۳؛ قزوین ۵۷: ۱۳۹۲)

فرهنگ اعلام شهدای قزوین ۱۳۹۲: صفحات مختلف)

نمودار فوق حضور گسترده دانش‌آموزان در فعالیت‌های انقلابی و پذیرش گفتمان شهادت‌طلبی را نشان می‌دهد. ۱۴ نفر از ۴۵ شهید دو سال منتهی به انقلاب در قزوین دانش‌آموز بودند. این درحالی است که گستردگی فراوانی قشر کارگر به‌خاطر حضور طیف وسیعی از مشاغل صنعتی و خدماتی هم‌چون مغازه‌دار، نانوا، برنج‌فروش، راننده، جعبه‌ساز، جوشکار، بنا، تکنسین کارخانجات صنعتی، و کارگر ساده در آن است. درصد فراوانی شهادت کودکان دبستانی و نوجوانان دبیرستانی (۴۲/۱ درصد) به‌نوبه‌خود شاهد دیگری بر مدعای پیش‌گامی دانش‌آموزان قزوین در جریان انقلاب است.

جدول ۱. فراوانی و درصد گروه‌های سنی شهدای قزوین
در سال‌های ۱۳۵۶-۱۳۵۷

گروه‌بندی سنی افراد	شاخص‌های آماری	
	فراوانی	درصد
۱۰-۰ سال	۳	۶/۶
۲۰-۱۱ سال	۱۶	۳۵/۵
۳۰-۲۱ سال	۱۴	۳۱/۱
۴۰-۳۱ سال	۴	۸/۸
۵۰-۴۱ سال	۶	۱۳/۳
۶۰-۵۱ سال	۲	۴/۴
مجموع	۴۵	۱۰۰

در دی‌ماه ۱۳۵۷، اوضاع سیاسی کشور به‌شدت شکننده شده بود. تعداد زیادی از دانش‌آموزان و معلمان در دوران زمام‌داری دولت از هاری به‌شهادت رسیده بودند. برخورد قهرآمیز حکومت جرقة اعتراض دیگری بود. کشتار باعث پیوستن خیل عظیمی از معترضان منفعل به جریان انقلاب بود. دانش‌آموز متدین دبیرستانی می‌گفت: «وقتی دو نفر شهید شدند، ترسمان ریخت» (کرزمن ۱۳۹۹: ۲۴۸). بانوی مبارزی اذعان می‌کرد که با تحریک و تشویق همسرش از خانه بیرون آمده و برای اولین بار در تظاهرات شرکت کرده است و پس از آن‌که ترسش فروکش کرده، به‌تنهایی و یا با به‌همراه فرزندانش در تظاهرات شرکت می‌کرده است (مصاحبه با خانم فاطمه حاجی‌امیری ۱۴۰۰).

تظاهرات در روزهای هشتم و نهم دی‌ماه هم‌زمان با تشییع شهدای روزهای گذشته در سطح شهر قزوین با حضور گسترده قشرهای مختلف ادامه یافت. معترضان علاوه‌بر دادن

شعارهای ضدحکومتی یک سینما و چند شعبه بانک را تخریب و به آتش کشیدند (شیرخانی ۱۳۸۸: ۲۸۶). روزهای دهم و یازدهم، در پی شایعه انتقام مردم از نیروهای نظامی، شدت عمل مأموران رژیم به نهایت خود رسید. محمدحسین خاکساران از مبارزان انقلاب در خاطرات خود اذعان می‌کند که «در سطح شهر شایعه شده بود که مردم به تلافی کشته‌های روزهای اخیر می‌خواهند تعدادی از افسران را بکشند» (۱۳۸۹: ۳۹). مبارزی دیگر اشاره می‌کند که مردم شعار می‌دادند: «امشب ارتشی می‌کشیم» (اصغرزاده ۱۳۸۹: ۶۲). در پی این شایعه، مأموران حکومت‌نظامی با تانک به شهر حمله کرده و بیش از دویست مغازه را تخریب و یک پاساژ را به آتش کشیدند. در درگیری مردم با مأموران حکومت‌نظامی، کبری وحیدی قزوینی معلم دبستان دخترانه نهایندی در خیابان راه‌آهن در پشت‌بام خانه و حسین گروسی دانش‌آموز سال سوم راه‌نمایی در خیابان عبید زاکانی بر اثر اصابت گلوله به شهادت رسیدند (فرهنگ/اعلام شهرداری قزوین ۱۳۹۲: ۲۵۱، ۳۱۹). شدت خشونت و درگیری نظامیان در برخورد با مردم در گزارش ۱۸۶۰م داداش زاده، فرمان‌داری قزوین، به تیمسار سرلشکر فرجادی، استان‌داری زنجان، مشهود است. وی درخصوص اتفاقات روز یازدهم اذعان کرد: «شهر قزوین درست به مثابه یک شهر جنگ‌زده است. آثار خرابی و نابیه‌سامانی در تمامی آن هویدا است. ترس و وحشت به شدت مردم را تهدید می‌کند ... هیچ مغازه‌ای باز نیست و خدمات شهری ابداً قابل انجام نمی‌باشد» (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۴، ۴۲۴). در پی انتشار اخبار کمبود مواد غذایی در سطح شهر، کامیون‌های حامل مواد غذایی و دارویی از سایر شهرها وارد قزوین گردید (بایگانی اسناد حوزه هنری قزوین ۵۷/۱۰/۱۴: سند ۵۲۵/۳۸۱۹).

درگیری نیروهای امنیتی با مردم و شهیدشدن تعداد زیادی از مردم در قزوین و سایر شهرهای ایران باعث شد که امام خمینی با صدور اعلامیه‌ای به مناسبت کشتار فجیع مردم در شهرهای قزوین، کرمانشاه، و مشهد شاه را عامل مستقیم قتل عام مردم اعلام کرد و به همین مناسبت روز دوشنبه هجدهم دی‌ماه را روز عزای عمومی اعلام کرد (صحیفه امام ۱۳۸۹: ج ۵، ۳۵۱). به دنبال آن، بخش عمده‌ای از مردم معترض از مسجدشاه تا امام‌زاده حسین دست به تظاهرات زدند. آنان خواهان برقراری جمهوری اسلامی و استقرار آزادی بودند. ناتوانی دولت از هاری در کنترل اعتراضات و اعتصابات شاه را ملزم به روی کار آوردن یک دولت ملی تحت ریاست شاپور بختیار کرد. با روی کار آمدن دولت بختیار، شاهد کاهش سرکوب معترضان و موافقت دولت با راه‌پیمایی در سطح شهر قزوین هستیم (بایگانی اسناد حوزه هنری قزوین ۵۷/۱۰/۱۸: سند ۲۵/۳۸۲۸). فرهنگیان قزوین در دوران نخست‌وزیری بختیار در قالب رفتار سیاسی و با انتشار قطع‌نامه‌ای مخالفت خود را با انتخاب محمدامین ریاحی به‌عنوان وزیر

واکاوی کنش صنفی- سیاسی معلمان ... (یاسر کریمی گیلایه و دیگران) ۲۰۱

آموزش و پرورش اعلام و اذعان کردند که از دستورهای وی پیروی نخواهند کرد (روزنامه آیندگان ۱۳۵۷ د: ۴).

در روز بیستم دی ماه سازمان اطلاعات و امنیت قزوین در گزارشی لیست اخلال گران و عناصر مخالف حکومت پهلوی در قزوین را در سند شماره ۲۶۵۸/۲۳ اعلام کرد که در بین آنان، اسامی دانش آموزان و معلمان ذیل به چشم می خورد:

جدول ۲. لیست اخلال گران و عناصر مخالف حکومت پهلوی در قزوین

نام	سمت	گرایش
۱. ابوالفضل خوئینی ها؛ ۲. ابراهیم اصفهانی؛ ۳. محمد کاظم عمارزاده؛ ۴. محترم چیتگرزاده؛ ۵. مریم ایزدپناه	دانش آموز	مذهبی
۱. قدرت الله چگینی؛ ۲. محمد محمد رضایی؛ ۳. رمضانعلی طاهرخانی؛ ۴. جمشیدی	دبیر	مذهبی

(انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین ۱۳۹۳: ج ۴، ۴۶۳-۴۶۹)

دانش آموزان در کنار معلمان و تحت تأثیر بیانیه های امام خمینی به فعالیت های سیاسی خود تا سقوط نهایی رژیم پهلوی ادامه دادند (برای آگاهی از بیانیه ها و مصاحبه های امام خمینی در خصوص ادامه مبارزه تا سقوط شاه بنگرید به صحیفه امام ۱۳۸۹: ج ۴ و ۵، صفحات مختلف). آنان تا آخرین لحظات با خون خود جریان مبارزه را زنده نگه داشتند. گروهی از دانش آموزان جهت اعلام هم بستگی با دانش آموزان مبارز شهری تلاش می کردند تا از روستاهای اطراف خود را به اعتراضات در شهر برسانند. این امر گاهی حوادث غیر مترقبه ای برای آنان در پی داشت. محمد هادی و مهدی نانکلی، دانش آموزان سال دوم راه نمایی، که به همراه میرزا علی نانکلی از روستای جنت آباد به سمت قزوین جهت شرکت در تظاهرات روز نوزدهم بهمن در حرکت بودند، در راه دچار سانحه رانندگی شده و به شهادت می رسیدند (فرهنگ اعلام شهداء قزوین ۱۳۹۲: ۳۰۲).

بنابراین، آنچه از مطالعه اسناد و گزارش های موجود برمی آید حضور فعال و پیش گامی معلمان و دانش آموزان شهر قزوین و مناطق اطراف آن در جریان انقلاب است. از سال ۱۳۵۶ به بعد، هم زمان با اوج گیری اعتراضات و جبهه گیری های امام خمینی به عنوان رهبر انقلاب، معلمان و دانش آموزان بیش از هر گروه اجتماعی دیگری در هر شکل از فعالیت های اعتراضی و انقلابی علیه رژیم پهلوی شرکت داشتند.

۷. نتیجه‌گیری

در تاریخ تحولات سیاسی ایران، شاهد نقش پررنگ رهبری و اندیشه مذهبی در شکل‌یابی رفتارهای سیاسی و اجتماعی هستیم. در انقلاب ایران نیز مذهب شیعه نقش بنیادین دارد و درکنار مواضع سیاسی امام خمینی به‌عنوان رهبر انقلاب راه‌نمای عمل مبارزان را فراهم کرده بود. مواضع سیاسی امام خمینی با تکیه بر گفتمان شیعی قشر معلم و دانش‌آموز را در مرکز حرکت‌های انقلابی قرار داده و از طریق هم‌بستگی با سایر گروه‌ها و نهادهای مذهبی - انقلابی به فعالیت‌های گسترده آنان جهت انجام کنش فراگیری انقلابی رسمیت می‌داد.

به‌مانند اکثر شهرهای کشور، معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین نیز جهت انسجام و اقدام یک کنش انقلابی فعالیت‌های گسترده و متنوعی را در سطح شهر، بخش‌ها، و روستاهای اطراف به‌اجرا درآوردند. آن‌ها اولین افرادی بودند که جذب محافل انقلابی گردیده و ستون اصلی تظاهرات و درگیری‌های سخت را شکل دادند. آنان نقش تأثیرگذار در تکثیر و توزیع اعلامیه‌های امام و برپایی تجمعات داشتند و در همه صحنه‌ها حاضر بودند. به‌دلیل منزلت اجتماعی، که در میان قشرهای مختلف جامعه داشتند، با رفتار سنجیده و هدف‌مند، هم‌چون شبکه‌های ارتباطی گسترده، سایر قشرهای منفعل جامعه را به جریان انقلاب و فراگیرشدن گفتمان اسلام انقلابی نزدیک کردند.

فعالیت‌های اعتراضی از سوی دانش‌آموزان با بازگشایی مدارس در مهرماه ۱۳۵۷ روند پرشتابی به خود گرفت. دانش‌آموزان با اقداماتی چون فرار از مدرسه، نگارش انشاهای انتقادی، پخش اعلامیه در کلاس، به‌سرقت‌بردن دستگاه‌های پلی‌کپی، تخریب بانک‌ها، و غیره دست به فعالیت فردی می‌زدند. آنان، که خود را بخشی از یک جنبش بزرگ‌تر اعتراضی می‌دانستند، به‌شیوه‌های گوناگون اقدام به نافرمانی کرده و در فعالیت‌های انقلابی خشونت‌آمیز و مسالمت‌آمیز در سطح شهر شرکت کردند. اغلب، در پایان ساعت‌های درس، تحت‌تأثیر مواضع سیاسی امام و دیگر رهبران مذهبی شهر تظاهرات گوناگون خیابانی به‌راه می‌انداختند. گاهی بازار را می‌بستند و در زدوخوردهای خیابانی با نیروهای امنیتی شرکت کرده و بستر خیابان‌ها را با شهادت خود رنگین کردند. طبق ارقام موجود، از ۴۵ شهید دو سال منتهی به انقلاب در قزوین، ۱۴ نفر از قشر دانش‌آموز و یک معلم بودند که بیان‌گر حضور فعال قشر معلم و دانش‌آموز در کنش عملی - انقلابی است.

واکاوی کنش صنفی-سیاسی معلمان ... (یاسر کریمی گیلایه و دیگران) ۲۰۳

کتاب‌نامه

- آبراهامیان، پروانه (۱۳۷۸)، *ایران بین دو انقلاب؛ از مشروطه تا انقلاب اسلامی*، ترجمه کاظم فیروزمند و دیگران، تهران: مرکز.
- استمپل، جان دی (۱۳۷۷)، *درون انقلاب ایران*، ترجمه منوچهر شجاعی، تهران: رسا.
- انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک* (۱۳۷۸)، کتاب ششم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک* (۱۳۸۱)، کتاب یازدهم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک* (۱۳۸۲)، کتاب سیزدهم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک* (۱۳۸۳)، کتاب چهاردهم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک* (۱۳۸۴)، کتاب نوزدهم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین* (۱۳۹۳)، کتاب اول تا چهارم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی.
- بایگانی اسناد حوزه هنری قزوین (۵۷/۱۰/۳)، سند ۲۵/۲۵۳۴ه.
- بایگانی اسناد حوزه هنری قزوین (۵۷/۱۰/۱۴)، سند ۲۵/۳۸۱۹ه.
- بایگانی اسناد حوزه هنری قزوین (۵۷/۱۰/۱۸)، سند ۲۵/۳۸۲۸ه.
- بایگانی بنیاد شهید و امور ایثارگران استان قزوین، «گزارش دادسرای انقلاب اسلامی قزوین درخصوص حادثه ۷ تیرماه ۱۳۵۷ قزوین».
- بشیریه، حسین (۱۳۷۶)، *جامعه‌شناسی سیاسی، نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی*، تهران: نی.
- بولتن خبرگزاری پارس (۱۳۵۷)، ش ۲۱۹.
- بولتن رادیوتلوویزیون ملی ایران (۱۳۵۷)، ش ۱۸۸.
- بیگدلو، رضا (۱۳۹۷)، *جریان‌های فرهنگی ایران معاصر (۱۳۴۰-۱۳۵۷)*، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- پایون، فرانسیس فاکس و ریچارد کلوارد (۱۳۹۳)، «ساختارمندی اعتراض»، در: گودوین، جف و جمیز جاسپر، *جنبش‌های اجتماعی (مفاهیم حیاتی در جامعه‌شناسی)*، ترجمه سعید حاجی ناصری و فرید حسینی مرام، ج ۱، تهران: میزان.
- تیلی، چارلز (۱۳۸۸)، *از بسیج تا انقلاب*، ترجمه علی مرشدی‌زاد، تهران: پژوهشکده امام خمینی.

۲۰۴ جستارهای تاریخی، سال ۱۵، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳

دبیرسیتی، سیدمحمد و ابراهیم صفاری (۱۳۸۱)، *تاریخچه فرهنگ و مدارس سرزمین قزوین؛ بر مبنای تعلیمات نوین*، ج ۲، تهران: حدیث امروز.

دلاوری، ابوالفضل (۱۳۹۰)، *جامعه‌شناسی تحولات ایران از انقلاب مشروطه تا قیام خرداد ۱۳۴۲*، تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.

دیوبی، جان (۱۳۲۶)، *مدرسه و شاگرد*، ترجمه مشفق همدانی، تهران: کیهان.

رحیمی، محمد (۱۳۹۷)، *آموزگار شرف: زندگی‌نامه شهید سیدمحمدجواد شرافت*، تهران: سوره مهر.

روزنامه آیندگان (۱۳۵۷ الف)، ش ۳۲۳۷.

روزنامه آیندگان (۱۳۵۷ ب)، ش ۳۲۴۷.

روزنامه آیندگان (۱۳۵۷ ج)، ش ۳۲۴۸.

روزنامه آیندگان (۱۳۵۷ د)، ش ۳۲۶۵.

روزنامه اطلاعات (۱۳۵۷)، ش ۱۵۷۴۲.

روزنامه پیغام امروز (۱۳۵۷)، ش ۵۳۶۵.

روزنامه رستاخیز (۱۳۵۷)، ش ۱۰۴۷.

روزنامه کیهان (۱۳۵۷ الف)، ش ۱۰۵۵۴.

روزنامه کیهان (۱۳۵۷ ب)، ش ۱۰۵۹۵.

روشه، گئی (۱۳۷۶)، *جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز*، ترجمه عبدالحسین نیک‌گوهر، تهران: تبیان.

شیرخانی، علی (۱۳۸۸)، *انقلاب اسلامی در قزوین*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

صافی، احمد (۱۳۹۲)، *سازمان و قوانین آموزش و پرورش ایران*، تهران: سمت.

صحیفه امام: مجموعه آثار امام خمینی (۱۳۸۹)، ج ۱ و ۵، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).

قزوین ۵۷ (۱۳۹۲)، به‌کوشش حسن شکیب‌زاده، قزوین: دانش امروز.

کرزمن، چارلز (۱۳۹۹)، *انقلاب ناندیشیدنی در ایران*، ترجمه محمد کریمی، تهران: سوره مهر.

گر، تد. رابرت (۱۳۷۷)، *چرا انسان‌ها شورش می‌کنند*، ترجمه علی مرشدی‌زاد، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

گزارش شماره ۸ فرمان‌داری نظامی قزوین و حومه به تیمسار فرمان‌داری نظامی تهران و حومه (۵۷/۷/۲۵).

مساجد استان قزوین به‌روایت اسناد ساواک (۱۳۹۵)، تهران: مرکز بررسی‌های اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.

مصاحبه با امیر عبادی (۱۳۸۹)، مندرج در مجله سوره قزوین، ش ۲.

مصاحبه با حسن اصغرزاده (۱۳۸۹)، مندرج در مجله سوره قزوین، ش ۲.

مصاحبه با خانم شکوه‌فر (۱۳۹۲)، مندرج در مجله سوره قزوین، ش ۴.

مصاحبه با زهرا عبدالرزاقی (۱۳۸۹)، مندرج در مجله سوره قزوین، ش ۲.

واکاوی کنش صنفی - سیاسی معلمان ... (یاسر کریمی گیلایه و دیگران) ۲۰۵

مصاحبه با فاطمه حاجی امیری (۱۴۰۰)، مندرج در حسن شکیب زاده، *آینه صبوری*، قزوین: شکیب زاده.

مصاحبه با قاسم حق شناس (۱۳۹۵)، *نقش فرهنگیان شهرستان قزوین در پیروزی انقلاب اسلامی ایران*، زهرا زارعی، پایان نامه، کرج: دانشگاه غیرانتفاعی البرز.

مصاحبه با محمدحسین خاکساران (۱۳۸۹)، مندرج در مجله *سوره قزوین*، ش ۲.

مؤمن، ابوالفتح (۱۳۹۸)، *خیزش دانش آموزی؛ واکاوی قیام دانش آموزان همدان در سی ام مهر ۱۳۵۷*، تهران: سفیر اردهال.

هانتینگتون، ساموئل (۱۳۹۶)، *سامان سیاسی در جوامع دست خوش دگرگونی*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علم.

